

Verslag startbijeenkomst kennis- en kwaliteitsnetwerk Drentsche Aa 'Drentsche Aa, Landschap met Energie?'

Inleiding

Op woensdagmiddag 6 december 2017 vond de startbijeenkomst van het kennis en kwaliteitsnetwerk Drentsche Aa plaats. Twintig deelnemers afkomstig van veertien verschillende organisaties¹ namen deel aan deze bijeenkomst die werd gehouden bij conferentieoord De Clinge in Zeegse. Inhoudelijk was gekozen voor een actueel thema: de (mogelijke) impact van de energietransitie op de leefomgeving en het landschap van de Drentsche Aa. Rondom dit thema waren deskundigen uitgenodigd van zowel binnen als buiten de organisaties die zijn vertegenwoordigd in het Overlegorgaan.

Het programma

De middag was opgebouwd uit drie verschillende blokken:

1. Twee inleidingen
 - a. 'De energietransitie; een nieuwe dimensie in ons landschap', John van Roosmalen, senior researcher ECN.
 - b. 'Landschapsvisie 2.0 Drentsche Aa als kader', Michiel van Zeijl, Landschapsarchitect Strootman Architecten
2. Drie 'pitches' als voeding voor het werkatelier
 - a. Hoe gaat het Drentsche Aa gebied bijdragen aan de energietransitie in Drenthe? Cipke Uri, Provincie Drenthe
 - b. Welke sturende principes kun je vanuit een gebied of landschap meegeven? Rik Olde Loohuis, ROM 3D
 - c. Eerste vingeroefening: waar is mogelijk ruimte in het gebied voor de energietransitie? Kees Folkertsma, Gebiedscoördinator Drentsche Aa
3. Werkatelier met drie opdrachten:
 - a. Formuleer kaderstellende denkrichtingen/(ontwerp)principes
 - b. Formuleer statements/adviezen richting beleidsmakers
 - c. Formuleer onderzoeksvragen / geef aan welke kennis of inzichten nodig zijn voor een vervolg

Geslaagde opzet rondom actueel thema

Belangrijk doel van het kennis en kwaliteitsnetwerk Drentsche Aa is om deskundigen binnen de organisaties meer met elkaar en met deskundigen daarbuiten te verbinden en daarmee het delen van dilemma's en onderlinge uitwisseling en advisering te bevorderen. Met het gekozen programma is, blijkens de brede deelname, rijke oogst en de reacties aan het einde van de middag, een geslaagde start gemaakt. De keuze om dit te doen aan de hand van zowel inhoudelijke bijdragen van 'externen' als een verdiepende discussie in een werkatelier pakte goed uit. Deze 'formule' zou ook op vervolgthema's kunnen worden toegepast.

Het inhoudelijke thema bleek uitermate relevant voor het Drentsche Aa gebied. De energietransitie komt met volle vaart op het landschap af, vooral zichtbaar in de vorm van zonne-akkers en windmolens, en de aanwezige partijen gaven aan het belang te vinden om daarover niet alleen binnen de eigen organisatie discussies te voeren, maar juist ook daarbuiten met anderen om tot een afgewogen en meer gedeelde visie te komen. Belangrijk daarbij was ook om de kern van de

¹ Zie bijlage 1: deelnemers startbijeenkomst

Landschapsvisie 2.0 als kader te presenteren en daarmee ook 'levend' te houden. Tot slot bleek dat er bij de aanwezige deskundigen duidelijk behoefte bestaat aan een vervolg en meer (uitwisseling van) inhoudelijke kennis over zowel de omvang en impact van de energieopgave als de (technische) ontwikkelingen/innovaties. Ook daar heeft deze startbijeenkomst een bijdrage aan geleverd.

Opbrengst en aanbevelingen met betrekking tot het thema

Uit de terugkoppeling van de werkateliers bleek dat de gestelde vragen niet eenvoudig waren en dat ze zeker nog niet volledig beantwoord zijn. Uit de gevoerde discussies kwamen wel een aantal eerste aanbevelingen naar voren:

Kaderstellende denkrichtingen / principes:

1. Onderschreven werd dat er binnen de grenzen van het Nationaal Park geen plek is voor grootschalige installaties voor de opwekking van duurzame energie (zonneparken, windturbines) zoals al eerder vastgesteld in de leidende principes van de Landschapsvisie 2.0. Een energieneutraal Nationaal Park Drentsche Aa is wel een goed streven, mits uitgegaan wordt van een brede benadering (dus ook besparing, opslag en benutten van meerdere bronnen) en de bewoners/gebruikers van het gebied betrokken zijn.
2. Gezien het karakter van het gebied en de beperkte ruimte die er is voor de duurzame opwekking van energie kan van het Nationaal Park niet verwacht worden dat het ook nog eens energie gaat opwekken voor andere gebieden.
3. Men was het eens over het principe wel ruimte te bieden aan (collectieve) initiatieven voor de duurzame opwekking van energie vanuit het gebied zelf, maar niet aan initiatieven van de 'grote jongens' (zoals projectontwikkelaars) van buiten. Dit is ook van belang om de 'baten' in het gebied te houden.
4. Het onderscheid in de drie verschillende landschapseenheden (beken, essen en velden) uit de landschapsvisie 2.0 is een bruikbaar en belangrijk uitgangspunt voor de verdere uitwerking van de vraag waar wel/geen ruimte is voor de energietransitie.
5. Een van de leidende principes in de landschapsvisie 2.0 is dat er ruimte is voor zonnepanelen op daken, voor zover passend in het beeld vanaf de openbare weg. Het is belangrijk om dit principe vast te houden.

Statements/adviezen richting beleidsmakers:

6. De sterke samenwerking in het Drentsche Aa gebied biedt een goede basis om tot een meer uitgewerkt en gezamenlijk antwoord te komen op de vraag hoeveel en waar er in het gebied ruimte is voor de energietransitie en hoe dat eventueel vorm kan krijgen. Er bestond bij de aanwezige partijen behoefte om aan dit thema ook een gezamenlijk vervolg te geven.
7. Het Nationaal Park Drentsche Aa levert al een grote bijdrage aan de klimaatopgave en andere maatschappelijk relevante doelen. Men gaf aan dat het belangrijk is dat dit gezamenlijk expliciet voor het voetlicht brengen als antwoord op de vraag welke bijdrage het gebied kan leveren aan de (Drentse) energietransitie.
8. Stimuleer en ondersteun energie-initiatieven uit het gebied zelf.
9. Het is niet alleen van belang om (in beleid) duidelijke kaders te stellen, maar ook om op basis van de gebiedskenmerken een eigen 'identiteit' aan de vormgeving/invulling van de energietransitie te geven.

Onderzoeksvragen / benodigde extra kennis en inzichten nodig:

10. Om het gebruik van zoveel mogelijk geschikte daken te stimuleren zou beter in beeld gebracht moeten worden om welke daken het gaat, hoeveel energie daarmee kan worden opgewekt en

hoe dakeigenaren gestimuleerd kunnen worden panelen te plaatsen. De kaart die als 'vingeroefening' werd gepresenteerd tijdens de bijeenkomst² biedt daarvoor een eerste basis.

11. Tijdens de bijeenkomst werden verschillende voorbeelden van innovatieve vormen van duurzame opwekking van energie voor het voetlicht gebracht. Twee voorbeelden daarvan bieden voor het NP Drentsche Aa mogelijkheden en zouden op korte termijn verder verkend kunnen worden:
 - a. Gebruiken van waterkracht + warmte uit de beek (zie voorbeeld 'Dommelstroom', bijlage 4a)
 - b. Zonnecellen geïntegreerd in nieuwe infrastructuur en/of kunstwerken.
12. Initiatieven voor duurzame opwekking die kunnen bijdragen aan het versterken van de kernwaarden in het gebied en aansluiten bij de identiteit en gekoppeld kunnen worden aan andere gewenste of op handen zijnde ontwikkelingen verdienen prioriteit. Aanbevolen werd om te identificeren waar in het gebied dit zou kunnen spelen.
13. Gebruik het netwerk dat nu in de startblokken is gezet om kennis, onderzoeken, beleidsdocumenten etc. makkelijker beschikbaar te maken en meer met elkaar te delen.

Vervolg kennis- en kwaliteitsnetwerk

Vervolg thema energietransitie

De discussie over de toekomstige plek van energie in het landschap van de Drentsche Aa tijdens de startbijeenkomst heeft het nodige losgemaakt. Dit thema blijft actueel en tijdens de bijeenkomst bleek een breed draagvlak om er een verdere uitwerking aan te geven. Hiertoe wordt het volgende voorstel gedaan:

1. Het Overlegorgaan geeft opdracht een voorstel uit te werken voor een gezamenlijke aanpak van de energietransitie binnen het Nationaal Park Drentsche Aa.
 - a. De basis voor een gezamenlijke aanpak wordt gevormd door een meer gedetailleerde en concretere uitwerking van de tijdens de bijeenkomst gepresenteerde eerste 'vingeroefening' van de mogelijkheden voor de opwekking van duurzame energie, passend in het Drentsche Aa gebied.
 - b. De uit de startbijeenkomst voortgekomen 'denkrichtingen en leidende principes' zijn kaderstellend voor de uitwerking.
 - c. De tijdens de bijeenkomst geformuleerde adviezen voor beleid en de onderzoeksvragen worden meegenomen.
 - d. Bestaande energie-initiatieven in het Nationaal Park worden in beeld gebracht en betrokken bij het opstellen van een gezamenlijke aanpak, waaronder de Energiecoöperatie Drentsche Aa.
 - e. Het concept van de uitwerking wordt besproken met de leden van het kennis- en kwaliteitsnetwerk.
2. Het overlegorgaan verstrekt deze opdracht aan een samen te stellen 'initiatiefgroep' bestaande uit deskundigen (intern en extern) uit het opgestarte kennis- en kwaliteitsnetwerk. De NMF Drenthe neemt als trekker van het kennis- en kwaliteitsnetwerk graag het voortouw om deze initiatiefgroep te formeren.

² Zie bijlage 3

Netwerkbijeenkomsten in 2018

Eerder is in het Overlegorgaan vastgesteld om jaarlijks twee á drie keer een netwerkbijeenkomst te organiseren om het kennis en kwaliteitsnetwerk levend te houden. De formule die nu gehanteerd is waarbij een actueel thema de drager is waaromheen zowel deskundigen van binnen als buiten de organisaties van het Overlegorgaan uitgenodigd blijkt goed te werken om de uitwisseling en contacten op gang te brengen. Welke onderwerpen zich daarvoor in 2018 het beste lenen zal nog worden vastgesteld.

BIJLAGE 1: DEELNEMERS STARTBIJEENKOMST

1. Deskundigen uit organisaties betrokken bij het overlegorgaan

Gemeente Assen

- Tamara Beens
- Roel Hilberts

Gemeente Tynaarlo

- John Willemse

Gemeente Aa en Hunze

- Saskia Spijkerman
- Cas Booij

Waterschap Hunze & Aa's

- Fien Heeringa

Staatsbosbeheer

- Bernie Jenster
- Jori Wolf

Provincie Drenthe

- Sterre Brummel
- Cipke Uri
- Kees Folkertsma

LTO-Noord

- Hans Mentink
- Tanja Beuling

BOKD

- Luit Hummel

Natuur en Milieufederatie Drenthe

- Reinder Hoekstra
- Frank Hart

2. Externe deskundigen

- John van Roosmalen (senior researcher ECN)
- Michiel van Zeijl (landschapsarchitect Strootman Architecten)
- Rik Olde Loohuis (projectleider/adviseur energie en landschap, ROM 3D)
- Arnoud Garrelts (landschapsarchitect, Libau)
- Lon Schöne (landschapsarchitect, Bureau Schöne)

Bijlage 2: Vorm en doel kennis- en kwaliteitsnetwerk Drentsche Aa

Na het vaststellen van de Landschapsvisie 2.0 in 2016 is halverwege 2017 in het Overlegorgaan van het nationaal beek- en esdorpenlandschap besloten tot het organiseren van een kennis- en kwaliteitsnetwerk Drentsche Aa. Het doel hiervan is drieledig:

1. Het levend houden van de Landschapsvisie Drentsche Aa 2.0.
2. Het bevorderen van de kwaliteit van ontwerp in ruimtelijke plannen en projecten → ruimtelijke omgevingskwaliteit
3. Een signaleringsfunctie, dat wil zeggen vroegtijdig signaleren van ruimtelijke ontwikkelingen waar sprake is van mogelijke aantasting ruimtelijke kwaliteit.

De NMF Drenthe heeft deze werkwijze voorgesteld en is vervolgens aangewezen als de trekker van dit netwerk. Leden van het netwerk kunnen ad-hoc ingeschakeld worden op verzoek van het Overlegorgaan / de projectgroep Drentsche Aa, waarbij afhankelijk van het vraagstuk een aantal deskundigen vanuit netwerk bij elkaar wordt geroepen. De bedoeling is om diverse onderwerpen in een vroeg stadium van de planfase te bespreken, waarbij er eventueel ook onderzoeksopdrachten uitgezet kunnen worden richting RUG/Van Hall/Terra etc.

Bijlage 3: Energielandschap Drentsche Aa – ‘een eerste vingeroefening’

Energielandschap Drentsche Aa

Het Drentsche Aa-gebied levert haar bijdrage aan klimaatadaptatie door:

- inrichting van het water- en natuursysteem voor opvang pieken in neerslag.
- Door herstel van hydrologische systeem (vernatting) tegengaan van veenoxidatie en vastleggen CO₂ in nieuwe veenvormende vegetaties.
- Biomassa (Staatsbosbeheer) wordt gebruikt voor energieopwekking
- Zonnepanelen op daken van gebouwen en drijvend in zandwinplas(sen)
- Maar géén zonneakkers en windmolens (zie Landschapsvisie Drentsche Aa 2.0)

Energielandschap Drentsche Aa:

- **Beekdalen:**
 - Klimaatadaptatie: water en CO₂
 - Natuur en biomassa
 -
- **Bebouwing:**
 - zonnepanelen op ALLE daken
 - RWZI als energiecentrales
 -
- **Zandwinplassen:** drijvende zonnepanelen
- **Boerderijen:** zonnecellen en ... kleinschalige windmolens? Maar geen biovergisters ...

Bijlage 4: Samen elektriciteit opwekken met waterkracht

Toen ik haar voor de eerste keer zag draaien, schoot ik vol. Vijf jaar lang werkten mijn zoon en ik aan het realiseren van onze droom: waterkrachtcentrale de Dommelstroom in Sint-Michielsgestel. De eerste coöperatieve waterkrachtcentrale van Nederland.

Jan Taks, initiatiefnemer coöperatieve waterkrachtcentrale De Dommelstroom

Mede-eigenaar zijn van een waterkrachtcentrale en je eigen groene energie opwekken. Voor 170 huishoudens in het Dommelgebied realiseren we dat sinds vorig jaar met waterkrachtcentrale de Dommelstroom. Een droom die vijf jaar geleden ontstond tijdens een wandeling met mijn zoon en kleindochter langs de Dommel. Deze rivier heeft een stuw die in de jaren 50 van de vorige eeuw is aangebracht. We liepen daar overheen, roken de geur van het water, zagen het naar beneden vallen en voelden de energie. ‘Daar willen we wat mee doen’ zeiden mijn zoon en ik tegen elkaar. Tel daarbij op dat wij alle twee een exacte achtergrond hebben en de energiewereld ons niet vreemd is en het idee voor de waterkrachtcentrale was geboren.

De eerste twee jaar waren we druk in de weer met het ontwerp. We spraken veel met het waterschap en allerlei deskundigen op het gebied van de waterbouw. Uiteindelijk kwamen we erachter dat een vijzelturbine de beste oplossing was voor de centrale. Dat betekent dat de schroef gaat draaien door het neervallende water. De draaiende beweging van de schroef wordt door een generator omgezet in elektriciteit. Je hebt dus geen brandstof nodig om de schroef in beweging te krijgen, waar dat bij andere waterkrachtcentrales vaak wel het geval is. Het is puur de kracht van het water die ons uiteindelijk elektriciteit oplevert.

Stap één was dus gezet. De volgende stap was het rondkrijgen van de financiering en de benodigde vergunningen. Een miljoen euro moesten we bij elkaar zien te krijgen. Met subsidiering van onder meer de gemeente en verschillende fondsen kwamen we tot 250.000 euro. De rest van het bedrag hebben we opgehaald via crowdfunding. Voor 150 euro konden particulieren een ledencertificaat kopen waarmee ze deeleigenaar werden van de waterkrachtcentrale. Daarbij konden ze er ook voor kiezen om de groene energie die de waterkrachtcentrale oplevert, af te nemen. De crowdfunding

werd een groot succes. Maar liefst 500 particulieren leverden een financiële bijdrage, van wie een deel voor ons totale onbekenden waren. We kregen dan ook hartverwarmende reacties.

Dat vind ik ook zo mooi aan dit project: het enthousiasme van anderen die mee willen doen. Natuurlijk is het zo dat wij als Nederland nog lang niet vooroplopen als het gaat om duurzame energie, maar met zo'n initiatief als dit laat je op een symbolische manier zien dat het anders kan. Dat je met elkaar een beetje kan bijdragen aan een duurzame samenleving. Want uiteindelijk zijn het alle kleine beetjes die helpen.

En daarbij denk ik dat je zo'n initiatief als dit sneller voor elkaar krijgt als je het zelf oppakt dan als je dit doet als overheidsinstantie. Omdat je met een kleine groep verantwoordelijk bent. In ons geval waren wij lange tijd met zijn tweeën en zijn wij meer van het doen dan van het praten. Dat heeft ervoor gezorgd dat we snel konden doorpakken met nu een prachtige coöperatieve waterkrachtcentrale als resultaat.

Maar daar is wel een proces van vijf jaar heel hard werken aan vooraf gegaan. Dus mocht je rondlopen met een idee om duurzame energie op te wekken, maak dan ook het wilsbesluit om er echt voor te gaan. Je moet ergens die motor vinden in jezelf, anders is het niet vol te houden. En ook belangrijk: probeer het vertrouwen te wekken van je omgeving. Dus luister naar anderen en neem hun adviezen serieus. Dan krijg je langzamerhand de sympathie van je omgeving die je nodig hebt om verder te kunnen.